

развитие нашего государства. А какая у нас сейчас кадровая политика? Да никакая. Как-то готовим специалистов в вузах, а повышение квалификации почти отсутствует. В связи с вводом платного обучения и открытием частных вузов требовательность к подготовке специалистов гораздо снизилась, оборудование, лабораторная, научная база устарели и не отвечают требованиям современного научно-технического прогресса.

Следует отметить серьезные перекосы в подготовке специалистов. Сейчас чуть ли не все вузы, даже политехнические, стали готовить специалистов по распределению готовой продукции, а именно: юристов, бухгалтеров, экономистов, банкиров.

Скорее, очевидно, в консерваториях станут вместо музыкантов бухгалтеров выпускать. Частные вузы также исключительно готовят тех же специалистов. Инженерно-технические специальности сейчас не в почете. Нехватка этих специалистов уже очень остро сказывается. Резко увеличился травматизм на производстве. Если раньше за 1 млн. тонн угля погибал один шахтер, то сейчас шестеро шахтеров лишаются жизни. Резко снизилась также производительность труда. У нас самая высокая материалоемкость, энергоемкость и низкое качество выпускаемой продукции. Я хочу спросить, кто на производстве будет сейчас и на перспективу следить за техникой безопасности, повышать производительность труда, качество выпускаемой продукции, снижать материалоемкость продукции и пр. Да, кто: бухгалтер, юрист, экономист, финансист, банкир?

Ведь на промышленных предприятиях, производящих продукцию, инженерно-технических работников гораздо больше требуется, чем других специалистов. А сколько нужно бухгалтеров? Четверть, половина или один бухгалтер на несколько предприятий. В такой же потребности нужны юристы, финансисты, банкиры. А много ли нам нужно банкиров? Ведь некуда девать имеющихся. Сейчас уменьшается количество банков и идет существенное сокращение банковских работников. Куда их девать?

Еще совсем недавно, всего-то лишь десять лет тому назад, гордо и уважительно звучали рабочие профессии: сталевар, проходчик, монтажник, токарь, строитель... Без людей всех этих профессий не может существовать ни одно общество. Развиваясь, оно совершенствует жизнь. Но без сталевара не создать автомобиль, без строителя не обрести жилье. Без швей и портных голым останешься. И чем будут торговать продавцы в магазинах и предприниматели на рынках, если не будет тех, кто своим трудом создает все условия для жизни, в которых человек зовется Человеком.

Нам очень нужны, и прежде всего они, талантливые руководители на всех уровнях, чтобы возглавляли предприятия также способные люди. Именно такие менеджеры, которые в этих труднейших и, казалось бы, невероятных условиях должны находить выход и пути развития своих систем. Ведь мы знаем целый ряд исторических примеров, где талантливые руководители достигали успехов и побед. Так, например, побеждал же Суворов не числом, а умением. Когда он подошел в 1791 году к крепости Измаил, где было в два раза больше турецких войск и 200 осадных орудий, он не струсил. Вместо отступления — трехдневная подготовка и взятие крепости. Канцлер Эрхард Западную Германию поднял за 5 лет из полной военной разрухи. Талантливый менеджер Ли Якокка в 1980 году в США пришел уже в почти обанкротившуюся фирму «Крайслер» и в течение года вывел ее из кризисного состояния, и она сейчас процветает. Целый ряд замечательных руководителей имеются и в Украине. Это руководители ОАО «Стирол», шахты им. Засядько, металлургического завода им. Ильича, Донецкой государственной академии управления и др. Именно талантливые руководители спасут нашу Украину.

Итак, если мы хотим сохранить суверенитет Украины, обеспечить будущее ее народа, нужно осуществить вышеперечисленные меры. Делать это нужно не когда-то там через годы, а уже сегодня, сейчас. На потом оставлять нельзя. Может возникнуть серьезный социальный взрыв в стране.

В.А. Ткаченко

д-р экон. наук

академик АЕН Украины, м. Днепропетровск

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Зміни в економічному житті України, як і майже всіх країн світу, що здійснюються ось уже на протязі 10 років, підводять нас до якісно нових та багато в чому незвичних умов господарювання з принципово новими відносинами економічних зв'язків. До того ж докорінні зміни соціальних засад життя нашого суспільства помітно приносять не лише певні вигоди, а й болючі втрати як матеріального, так і психологічного характеру.

Сьогодні мало хто може сумніватися, що класичний ринок — то не є одна лише анархія, як дехто його розумів; він будується на досить жорстких нормах економічної діяльності та виваженому державному регулюванні господарської діяльності суб'єктів загальнодержавного виробничого комплексу, до яких не встигла або не захотіла пристосуватися більшість наших співвітчизників.

Не треба дивуватися, адже практика розподілу

матеріальних благ, яка функціонувала в країнах з централізованою економікою, сформувала певні стереотипи у свідомості та поведінці переважної більшості людей. Це відбулося перш за все тому, що протягом досить тривалого часу держава відбирала у безпосереднього виробника більшу частину його доходів та перерозподіляла їх через жорстко централізовану економічну систему. Такий механізм «рівноеквівалентного» розподілу існував в усіх без винятку сферах економічного і соціального життя нашого суспільства.

Сьогоднішня ж стратегія побудови принципово нової системи господарювання, реалізації нової соціальної політики вимагає радикальних економічних реформ як у системі господарювання, так і в свідомості людей. Вона повинна враховувати як позитивні результати, що з'являються під час вивільнення продуктивних сил нашого суспільства, так і існуючі обмеження, які в першу чергу обумовлені складнощами перехідного періоду від однієї формації суспільства до іншої. Це стосується і приватизаційних процесів з їх наслідками, які неможливо прогнозувати, і кредитно-бюджетної та податкової систем, і соціальної системи в цілому, яка докорінно змінює спосіб життя.

Тож масштаби успіху реформ на основі ринкових відносин значною мірою залежать від ступеня участі в них владних структур і кількості населення того чи іншого регіону. Не треба боятися державного регулювання ринкових відносин, головне, щоб держава не регулювала ринкові засади, а із збільшенням громадян, що будують свою діяльність на основі ринкових відносин, обсяг сфери державного впливу на економіку в цілому значно знижується, при цьому роль держави в економічному житті суспільства за коефіцієнтами значущості зростає.

Ось чому чи не найголовнішим сьогодні стає питання ефективної взаємокоординованої співпраці в трьох секторах: у владних структурах, у бізнесі та підприємстві та в державних і регіональних інституціях щодо об'єднання зусиль для економічного відродження як окремих регіонів, економічних зон, так і економіки держави в цілому. Звичайно питання щодо вибору форм такої взаємодії мають вирішуватися в кожному регіоні, в залежності від історичного минулого, традицій, що розвивалися тільки в цьому регіоні, культури, інтелектуального потенціалу. Треба пам'ятати, що зміна економічних умов, перехід до ринкових відносин потребує радикального переосмислення і змісту, і методів такої взаємодії. Мова повинна йти про концептуально нові підходи, у дії яких відчувалася б відсутність централізованої влади, дотримувались би умови рівноправності, приділялась би увага перш за все тим організаційним і інформаційним технологіям, які швидко розвиваються та набирають силу, створювались би умови для зростання ринкової кон'юнктури, конкуренції серед товаровиробників.

Найважливішим завданням такої взаємодії є забезпечення рівних можливостей для всіх економічних, господарських чи владних суб'єктів. Ринок сам

по собі встановлює і регулює ціну грошей (обмінний курс, відсоткові ставки), ціну інтелектуального потенціалу (заробітна плата), ціну землі, води, енергоресурсів, продукції, що виробляється. Держава ж повинна стежити за граничними їх показниками. Вони служать важливими сигналами для економічних суб'єктів. Це могутні носії інформації та мотивації для політиків, інвесторів, виробників та споживачів. З часом такий підхід призводить до зниження цін, підвищення якості продукції та рівня життя населення. Водночас це дозволяє вчасно помітити й високу вартість викривлених цін та практики монополії. Такі викривлення є особливо помітними й болісними тоді, коли вони активно підтримуються некомпетентним або корумпованим урядом. На жаль, недавні події в Україні дають багато прикладів таких витратних викривлень, які, як правило, призводять до результатів, прямо протилежних тим, про які офіційно проголошували їх прибічники.

Завищена оцінка гривні, різке підвищення відсоткових ставок, монополістична практика в автомобільній промисловості, штучно низькі ціни на сільськогосподарську продукцію (підтримані експортними тарифами на насіння соняшнику), волонтеристський підхід в оцінці об'єктів, що приватизуються, є прикладами болісних викривлень — результатів неефективної економічної політики.

Одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки як регіонів, так і України в цілому є реструктуризація промислових підприємств, яка може дати змогу підвищити їх інвестиційну та кредитну привабливість. Присмнено відзначити, що світовим банком вибрано три області України, на підприємствах яких будуть впроваджуватися проекти з низькозатратної реструктуризації. Головна їх мета — дати друге економічне дихання підприємствам, які тривалий час не працюють. Але що таке для України три області (їх у нас 26), або що таке якісь 100 підприємств (їх у нас було близько 4000)?

Отож, незважаючи на деякі досягнення, ми маємо ще надто багато заходів, які ведуть економіку країни в напрямку «десь близько від ринку». Ми і сьогодні спостерігаємо політику реформ, в основі якої лежить стратегія всім відомого «крок вперед, два кроки назад». Недавнім кроком вперед до ринкових відносин стала боротьба із взаємозамінами у бюджетній сфері, бартером і заборгованістю. Але зразу ж було зроблено два кроки назад, що визначені в розробці ще одного нереалістичного бюджету, запровадженні чергової хвилі податкових звільнень, списанні боргів, кредитних ліній та цільових банківських кредитів. Влада приймає рішення про плаваючий курс гривні, а за нею слідує адміністративна реформа, напрям якої, мабуть, так ніхто і не усвідомив. Або ситуація з ПДВ — топчемося на одному місці, а до бюджету надходить дедалі менше відрахувань. Це може означати, що кількість звільнених від цього податку кожного року збільшується. Так чому його не скасувати зовсім і створити рівні умови для всіх?

Політика в галузі сільського господарства є яскравим прикладом того, як можна зруйнувати потенційно високоприбутковий сектор. Україна тільки-тільки стала імпортувати зерно, соняшник і цукор, а уряд за допомогою цінової політики позбавляє агропідприємства та фермерів доходів від реалізації своєї продукції, а натомість надає субсидії для допомоги цьому сектору. Внаслідок такої політики фермери навчаються не тому, як перетворити своє господарство на більш продуктивне, а тому, як показати його неприбутковим і неефективним.

Якщо заглиблюватись і далі в подібному аналізі, то прийдемо до одного природного запитання: що призвело до такого стану? Або що стало головною причиною чи причинами такого явища? Відповідь ми отримаємо тільки одну (якщо ми будемо дійсно її бажати, а не шукати факти для свого виправдання) — вона полягає в якості економічної політики!

Той, хто бажає займатися формуванням економічної політики перехідного періоду, має поставити перед собою, на наш погляд, три запитання і дати на них чітку відповідь. По-перше, якою є цільова модель економічної системи, яку він прагне запровадити шляхом реформ? Нагадуємо, що реформи — це перехід від однієї моделі до іншої, від однієї системи до іншої, від однієї формації суспільства до іншої. Друге запитання: як перейти від однієї моделі, неефективної економічної системи чи складної економічної ситуації до значно кращої цільової моделі економіки? Більшість дискусій довкола перехідного періоду та непорозумінь пов'язані саме з процесами переходу економіки до іншої моделі, а не із самою моделлю. І третє, саме просте запитання: який головний критерій або очікувана ціль функціонування економіки або нової моделі економічної системи?

А тепер візьмемо програми урядів України за 10 років економічних реформ — жодна з них не ставила ці запитання або щось подібне, не говорячи вже про відповідь на них. А відповідь, принаймні теоретично, досить проста: зважаючи на успадковані економічні умови, слід запровадити таку економічну систему, яка з усіх можливих економічних систем може на протязі визначеного періоду розвинути максимальні темпи зростання або економічного розвитку.

Перехід на тривалу перспективу є обов'язковим і єдиним засобом підвищення життєвого рівня. Отже, це і є критерій вибору. І якщо є вибір, то слід використовувати всі доступні і притаманні знання для того, щоб серед можливих систем вибрати таку, яка найбільше відповідає даному критерію. Визначення при цьому основних рис економічної системи, яка забезпечить найвищі темпи економічного розвитку (зростання), не становить значної проблеми. Основні з них — це тривала макроекономічна стабільність, або уникання нестабільності; достатні масштаби економічної свободи в умовах належно врегульованої правової системи, або створення однаково рівнозначних умов свободи господарювання; приватна власність, і не стільки на основні фонди, стільки на

право володіння та розпорядження результатами своєї праці; оподаткування на основі податкового потенціалу, у формі як співвідношення оподаткування до ВВП, так і податкової системи, простої і ефективної, яка б стимулювала ефективне господарювання; найефективніші шляхи впровадження та регулювання економічних процесів нової моделі.

Чи достатньо цього? Найвагомішою причиною істотних розбіжностей в економічних показниках упродовж 10 років в Україні була різниця в якості економічної політики. Тож суть проблеми полягає в тому, що ефективна економічна політика потребує надійної політичної ситуації. А надійна політична ситуація потребує залучення кожного, в тому числі найосвіченіших членів суспільства та засобів масової інформації.

Обговорення шляхів переходу до ринкових відносин породило в нашому суспільстві небезпідставні побоювання щодо загострення різних соціальних аспектів: від безробіття до падіння виробництва і, як наслідок, зниження життєвого рівня населення. І все це розглядалося як основні важелі, що блокують процеси трансформації економічних відносин.

Звичайно, як ні в якій іншій галузі, соціально-економічні дослідження поставлених життєвих проблем являють собою поле боротьби різних суспільних сил і наукових шкіл. Але, на наш погляд, як показують дослідження і практика останніх років, провідними течіями на сьогодні є диригування на основі кейнсіанства і неолібералізм, що включає в себе монетаризм, теорію «економіки пропозиції», школу «нових класиків». Боротьба цих течій визначає напрямок державних програм, програм Кабінетів Міністрів і в цілому економічної політики держави, що в значній мірі впливає на вибір економічної стратегії нових суспільних сил, які знаходяться при владі.

Якими б різними не були ідеї цих течій, загальним для них є визнання того, що трансформацію економіки України до ринкових відносин слід розглядати не як спонтанне явище, а як результат визначених закономірностей щодо досягнення рівноваги економічною системою. Щоправда в нинішніх дискусіях по проблемам української економіки основна увага концентрується на розбалансованості грошового обігу, диспропорціях на ринку товарів і послуг і таке інше. Але у затінку залишаються такі чинники, як визначений стан ринку праці, повноцінний внутрішній ринок, стан виробництва, система оподаткування, без яких рівноваги економічна система досягти не в змозі.

Відомо, що в теоретичних підходах останніх десятиліть XX століття домінували погляди, які допускали перехід до нової формації суспільства чисто еволюційним шляхом, через опосередкування накопичень кількісних факторів. Тому не дивно, що і перші десять років незалежності нашої держави характеризуються виключно кількісними оцінками. І так само, як і в попередні роки, аналіз глибинних процесів, які їх визначають, відсовувався на другий план. Але ж і наука, і історична практика постійно доказують, що суспільно-економічна формація не може розгляда-

датися як застигле явище, яке підлягає лише еволюційним кількісним змінам. В її середовищі проходять корінні зрушення, які і визначають перехід до якісно нового ступеню розвитку.

В політико-економічному плані поняття трансформації полягає не в самих темпах процесів як таких, а в досягненні суспільством нового якісного зростання, як єдиної можливої на сучасному етапі основи для надання динамічності оновленню і трансформації до якісно нової форми суспільства.

Теорія економічного зростання і трансформації в нові відносини, а також методологія їх аналізу не допускають відриву темпів від їх джерел і якості самих процесів. Ось чому, перш ніж розглядати роль державного управління процесами трансформації до ринкових відносин, слід визначити за рахунок яких факторів можливо досягнення зростання. При цьому слід враховувати, що темпи віддзеркалюють лише відносні показники економічного зростання, тоді як при оцінці якості такого зростання не можна не враховувати процеси нарощування вагомості кожного його відсотка, а також склад і структуру його наповнення, якість продукції, її технічні і споживчі властивості. Разом з тим суттєве значення мають загальнодержавна структура господарського комплексу та склад і співвідношення між кінцевою і проміжною продукцією.

Отож, темпи зростання, процеси їх формування — явище зовсім не визначальне як таке, воно є результатом взаємодії цілого ряду факторів і умов, які зрештою і визначають динаміку економічного зростання.

Слід також відмітити, що і на практиці, і теоретично сповільнення темпів економічного зростання в короткостроковому терміні допустимо, якщо в економічній системі відбувається структурне й інвестиційне перегрупування, або ж відтворюється маневрування з метою майбутнього зростання. На жаль, в нашому випадку ні того, ні іншого не відбулося. До того ж практика показує, що навіть незначні зміни в економічному зростанні у бік падіння в довгостроковому інтервалі не тільки не можна допускати але й треба пам'ятати, що це надзвичайно небезпечно. Бо ж такі дії відображають не що інше, як послаблення економічної основи розширеного відновлення, так як падіння темпів із року в рік не можливо компенсувати за рахунок збільшення вагомості кожного його відсотка, що веде до абсолютного пониження приросту національного доходу.

Не будемо аналізувати всі фактори, які визначають темпи економічного зростання та наповнення національного доходу, тим більше, що за останні десятиріччя база розвитку економіки в Україні не те що зменшувалася, а летіла в прірву мов камінь. Високі темпи зростання, як правило, базуються на збільшенні включення у виробництво усіх видів ресурсів: трудових і матеріальних, нових технологій і енергоресурсів, інвестицій, які наповнюють зростання капіталовкладень. Можливості кількісного нарощування екстенсивних факторів ми розгубили як тільки вийшли на

пори́г нового життя, у той час як нарощувати інтенсивні фактори ми не навчилися, бо не знали, «що це воно таке». Отож, згуба екстенсивних факторів розвитку ніяк не компенсувалась відповідним нарощуванням інтенсивних (бо їх у нашому арсеналі не було). Все це і зумовило падіння національного доходу.

На всіх етапах розвитку будь-якого суспільства є один, здавалося б більш техніко-економічний фактор, який в самі різні періоди свого розвитку — від Кейнса і Маркса до наших днів — набував надзвичайно важливого ідейно-політичного значення, ставав предметом гострих дискусій і політичної боротьби. Це сутність масштабів раціонального господарювання. Далеко ходити не треба. Давайте згадаємо, що саме вульгарне трактування відомої тези щодо перспектив великих виробництв стало підґрунтям тої аграрної політики Й. Сталіна, яка перетворила кооперування села із природного прогресивного процесу у велику трагедію народу. А сучасні дискусії наших політиків депутатів Верховної Ради і чиновників Кабінету Міністрів? Хіба ж не ті? Доля міністерств чи кооператорів, перспективи колгоспів чи орендаторів, яких чийсь «легкої руки» називають фермерами, не знають змісту цього слова, відношення до приватної власності чи державних концернів, фінансово-промислових груп, тлумачення щодо неперспективних сіл чи галузей народногосподарського комплексу, або ж політика відносно розмірів приватних господарств містах і райцентрах — все це розглядається через призму уявлень кожного (вірніше зацікавлених) щодо переваг великого чи малого виробництва.

Якщо згадати роздуми Маркса, що за рівних умов більш малі капітали побиваються більш великими, то, певно, можна довести, що ця оцінка загальної тенденції не застаріла. Більше того, застерження щодо інших умов стало ще більш актуальним в сучасному ускладненому до обмежень виробництва «інші умови» стають настільки різноплановими, що їх ні з чим порівнювати. В конкретних умовах можуть бути більш ефективними господарства самі непередбачуваних розмірів — від сімейного господарства до транскорпоративних об'єднань. Саме цій підставі державі слід забезпечити вільну конкуренцію різних видів і форм господарських структур незалежно від форми власності. Саме на цих економічних засадах загальна тенденція проторує шлях. Може, саме найбільші державні об'єднання стануть найефективнішими. Нічого в цьому дивного не буде, бо це вже є у найрозвиненіших державах світу.

Але сутність роздумів навіть не в цьому. Може доцільніше сьогодні відповісти на запитання: а що воно таке це «крупне виробництво», велике господарство? В чому його зміст? Як розуміти це поняття?

Звичайно, це питання постало не сьогодні. За часів радянської влади ми не тільки звикли, а навіть і постраждали, як до опіуму, до великих цифрових даних. Ми не мали іншої інформації, окрім середніх даних: однобоким або випадковим кількісним даним, які були надзвичайно далекими від сутності соціально-еко-

мічних процесів, що відбувалися навколо нас. Тож не дивно, що про розміри підприємства ми мали уявлення через кількість основних виробничих фондів, або ж за кількістю працюючих на ньому, або ж за кількістю гектарів земель, що більше ускладнювало наше поняття, ніж щось роз'яснювало. А між тим, ще у ХІХ столітті наші селяни оцінку господарюванню давали не за кількістю гектарів землі, а за кількістю посівів, кількістю тварин, що вирощувалися на цих гектарах.

Історія пам'ятає, що головним показником ступеня розвитку капіталізму вважалися саме масштаби застосування найманої праці, а для оцінки розмірів господарств головною вважалася не займана площа землі чи інші кількісні показники, а обсяг продукції, яка виготовлялася, і розміри використаного капіталу. На меншій площі землі у селян використовувався більш крупний капітал, за рахунок чого отримувався більший обсяг продукції. Тож і сьогодні не існує іншого критерію ступеня інтенсифікації, ніж витрати на інвестування виробництва: державного, регіонального чи корпоративного значення. Використання цього критерію в реальному житті — це і є основний механізм державного регулювання трансформації нашого господарювання до ринкових відносин.

Саме в цьому найважливіша першопричина недостатніх темпів зростання економіки нашої держави. Тим більше, що вона поглиблюється складністю структури суспільного виробництва, що склалася за останнє десятиліття. А також інвестиційною політикою, яка все більше приходила у протиріччя з соціально-економічними цілями розвитку нашого суспільства, що, звичайно, негативно впливало як на розвиток самого виробництва, так і на його ефективність. Саме ці показники заважають трансформації нашої економіки до ринкових відносин.

Мабуть всім відомо, що в умовах, коли можливості економічного зростання на екстенсивній основі вичерпані, прискорення темпів можливе лише на основі всебічної інтенсифікації самого виробництва. Звичайно, в деякій мірі на короткому терміні часу можливе тимчасове прискорення і на старій базі, за рахунок максимальної мобілізації організаційно-господарських чинників, поточних витрат. Але, на жаль, такі підходи сьогодні не в моді. Тим більше, що таке зростання, якщо його не підкріпити нарощуванням інтенсивних факторів, досить короткотермінове.

Тож на яких чинниках трансформації економічної системи до ринкових відносин слід зупинитися? Найважливішими складовими нового зростання можуть бути:

по-перше, кардинальна переорієнтація в джерелах зростання суспільного виробництва на основі нарощування інвестування, з тим, щоб придати їм визначальну роль в збільшенні стійкості економічної системи. Ми говоримо суспільного виробництва, бо маємо на увазі, що народногосподарський комплекс держави складається з суб'єктів різної форми власності, але загалом вони несуть в собі (в основі своїй) більш суспільні ознаки, ніж приватні;

по-друге, максимальну увагу слід приділити науково-технічному прогресу, його невичерпним можливостям перебудови структури виробництва на основі високих енерго-, ресурсозберігаючих технологій;

по-третє, досягнення радикального перелому в технічній характеристиці, а також споживчих і економічних показниках продукції, що випускається, і які визначають якісно нове наповнення суспільного продукту і національного доходу;

по-четверте, визначні зміни складу і відношень суспільного продукту і ефективних секторів економіки, за рахунок яких вся система економіки може прийти до зростання;

по-п'яте, послідовна зростаюча орієнтація суспільного виробництва на реалізацію його найвищої мети шляхом гармонізації галузевої структури економіки;

по-шосте, активізація людського фактору, його відновлювальної ролі, як найбільшого фактору і джерела економічного зростання;

по-сьоме, використання загальнодержавного інтелектуального потенціалу і духовності народу.

Звичайно, всі складові зростання (названі і невизначені) взаємопов'язані і взаємообумовлені і найбільшу ефективність принесуть лише при врахуванні цього.

Спадщина, яку отримала наша економіка на початку 90-х років, була надмірно індустріалізованою і однобічною, з недостатньо розвинутим фінансовим сектором, банківською системою, системою оподаткування, сектором послуг, комунальним сектором тощо.

Саме через це у перші десять років перехідного періоду потрібно було приділити більше уваги структурній перебудові народногосподарського комплексу в цілому, зменшуючи відносні розміри одних і збільшуючи розміри інших.

Загалом вважається, що реструктуризація у короткостроковому періоді може призвести до істотного підвищення рівня безробіття; однак у середньостроковій перспективі більшість звільнених робітників та службовців знаходять нову роботу, оскільки починає зростати економіка в цілому.

В Україні, на протязі останніх років рівень безробіття майже не зростає, в той же час заробітна плата сплачується не повністю, а виплати з бюджету і пенсійного фонду настільки мізерні, що не піддаються розрахункам. Незважаючи на гіперінфляцію на початку 90-х років, рівень інфляції упродовж останніх років досить низький, а валютний курс здебільшого стабільний. Ця тенденція свідчить про відсутність саме структурної перебудови в економіці України.

Сьогодні багато спеціалістів з економіки, політиків, державних діячів, урядовців вважають, що Україна більше не має економіки перехідного періоду і вже завершила процес переходу до нового типу економіки. Може, це й так... Але чи може бути побудована нова економіка у суспільстві, яке однією ногою ще міцно стоїть у старій формації, а іншу тільки занесло, щоб зробити перший крок у нову? Хіба так занадто відрізняється економіка централізованого планування, яку ми отримали у спадщину, від еко-

номіки, яку ми маємо сьогодні, і яку західні спеціалісти називають «олігархічним соціалізмом»? Олігархічний соціалізм — це не що інше як віртуальна економіка, яка не має нічого спільного зі справжньою ринковою економікою і яка насичена більше елементами традиційного радянського соціалізму, що змішані з елементами ринку, а це все призводить до дисбалансу й відсутності зростання.

Хіба можна нинішні економічні умови, що склалися в Україні, з характерними заборгованостями, бартером та тіньовою економікою, вважати новим типом економіки, не говорячи вже про ринкову економіку?

На жаль, ці сподівання й очікування, без радикальної зміни курсу, структурної перебудови і зміни державної економічної політики, можуть виявитися не те що перехідною фазою в наближенні до справжньої ринкової економіки, а реальним перманентним станом рівноваги низького рівня.

У багатьох країнах, що розвиваються, низький рівень інфляції та стабільний валютний курс є результатом дотримання урядом фінансової дисципліни та низького рівня бюджетного дефіциту. В Україні це зовсім не означає, що фінансова реформа успішно впроваджується. Навпаки, витратні зобов'язання уряду значно перевищували бюджетні надходження. А покриття дефіциту уряд дозволяє здійснювати за рахунок накопичення заборгованості, не виплати зарплати працівникам бюджетної сфери або не сплачуючи за комунальні послуги. Отож, нинішня макроекономічна стабільність ілюзорна і лише приховує глибинний фінансовий дисбаланс. Можна зробити висновок, що, незважаючи на вдаване позитивні показники, стабілізаційні процеси в економічній системі держави ще не розпочиналися.

Може здатися, що такий висновок дещо перебільшує дійсний стан. Але скажіть, будь ласка, хіба можна говорити про стабільність і кінець перехідного періоду в ситуації, коли загальна сума заборгованості в економіці значно перевищує обсяги ВВП?

Як підприємства різної форми власності, так і фізичні особи приховують свої доходи в неофіційному секторі, а відтак уникають дотримання регулятивних норм та податків. Продовжується подальше накопичення заборгованості та сум несплачених боргів за отримані матеріали, сировину та енергоносії. З часів, коли неофіційна економічна діяльність майже не існувала, неофіційний сектор в Україні став зростати і, згідно експертної оцінки, сьогодні він становить більше 50% загального обсягу виробництва держави.

Виконавчий директор Проекту макроекономічної реформи Гарвардського інституту міжнародного розвитку Януш Ширмер на запитання головного редактора журналу «Економіст» — Юрія Коваленка, прямо відповідає: «Загалом, я не бачу жодного сектору, який міг би вивести Україну з кризи».

І все ж... Упродовж останніх років в економічних показниках спостерігалися значні зміни. Виникає логічне запитання: чому? Які саме прямі та непрямі причини призвели до цих змін? Багато фахівців

вважають, що основною причиною змін є різниця у якості економічної політики.

Щоб бути впевненими у своїх висновках, розглянемо деякі характерні риси економічної системи, яка може сприяти максимізації темпів стабільного економічного зростання. Вважають, що однією із характерних рис є тривала макроекономічна стабільність або запобігання стійкій нестабільності. Бо загалом відомо, що навіть систематична, а не стійка нестабільність, є достатньою умовою аби вважати, що певна країна має низькі темпи економічного зростання.

Другою характерною рисою стабільного економічного зростання є достатні масштаби економічної свободи в умовах належно урегульованої правової системи. Слід зазначити, що економічна свобода — це не тільки засіб запобігання появи тіньової економіки, це обов'язкова умова швидких темпів економічного зростання.

Третьою характерною рисою стабільного економічного зростання, яка теж тісно пов'язана з економічною свободою, є приватна власність. Сьогодні існує кілька концептуальних проблем і безліч особистих поглядів щодо даного поняття. Більшість із них визначає приватну власність як таку, що не передбачає достатніх масштабів економічної свободи. На наш погляд, слід розглядати два підходи щодо змісту приватної власності: на засоби виробництва і основні промислові фонди (один підхід) та на результати тої чи іншої діяльності (інший підхід). Загалом же, без приватної власності (скільки б ми не стимулювали свідомість людей) економіка не може бути стабільно конкурентоспроможною, ефективною і соціально спрямованою. Отже, приватна власність з достатнім рівнем економічної свободи є не найнеобхіднішою передумовою швидкого й стабільного економічного зростання.

Четвертою характерною рисою стабільного економічного зростання має бути високоефективна податкова система на основі прогнозування оподаткування у формі співвідношення оподаткування до ВВП. Відомо, що низький рівень співвідношення «податки: ВВП» і проста система оподаткування сприяють економічному зростанню, а високий рівень співвідношення «податки: ВВП» та складна система оподаткування не сприяють економічному зростанню.

П'ятою характерною рисою стабільного економічного зростання є правове середовище, оскільки в нечіткому правовому середовищі поширюється корупція та рекет на державному рівні, які можна охарактеризувати як згубний податок, оброк та нецільова рента.

Звичайно, цих п'яти умов для стабільного економічного зростання, а кожна з них — це самостійна теоретична проблема, не достатньо для комплексного прориву. Дуже важливе значення має перший етап після політичного прориву. Сьогодні ви вже не знайдете достатніх політичних сил, які б не погодилися з тим, що політичний прорив відбувся, адже в державі створено особливу атмосферу народної покори. Населення України більш відкрите для нововведень і тому

легше сприйматиме структурні зміни. Створилася унікальна нагода для запровадження якомога більшої кількості структурних зрушень. І завдання полягає в

тому, щоб глибше провести структурні зрушення в економічній системі, бо пізніше скористатися цим буде набагато важче, а то й просто неможливо.

Ю.В. Макогон

д-р экон. наук

академик АЭН Украины, г. Донецк

ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ В ВТО: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Глобализация, безусловно, ключевой термин нашей эпохи. Глобализацией называют постепенно нарастающий в историческом масштабе процесс взаимодействия и взаимопроникновения разных цивилизаций, который сложился в более или менее стойких территориальных границах на базе определенных этносов.

С другой стороны, под глобализацией понимают возникновение общих или как минимум подобных по содержанию проблем для разных регионов мира (например, экологических, продовольственных, демографических, миграционных, и пр.), а также постоянно возрастающую взаимную социально-политическую зависимость стран и формирование больших зон общих интересов. Глобализация — это комплекс взаимозависимых процессов, которые протекают в планетарном масштабе, в любом из которых имеются механизмы саморегуляции.

Можно выделить:

идеологическую глобализацию — поскольку глобализация это процесс, который проходит, прежде всего, в рыночной капиталистической экономике, то толчок глобальному пониманию мира впервые дала либеральная теория, которая провозгласила примат ценностей отдельных личностей над государственными. Либеральные ценности — воля, равенство, собственность — еще в XVIII столетии заявили о себе как общие и всемирные и стали основанием глобализации;

институциональную глобализацию — для осуществления глобализации необходимо, чтобы по всему миру придерживались единых правил рыночной игры и общественного обращения, которые являются институтами. Поэтому параллельно с процессами экономической глобализации, иногда опережая их, иногда опаздывая, идет глобализация формальных (законов, нормативов) и неформальных (обычаев, традиций) институтов (ООН, МВФ);

глобализацию потребления и быта — глобализация неформальных институтов (обычаев, правил бытового обращения), в частности, привела к определенной стандартизации представлений населения мира о желательных стандартах жизни;

глобализацию рынков товаров и услуг — глобализация идеологии, институтов и потребления создает прекрасные условия для глобализации основных товарных рынков;

финансовую глобализацию — глобализация финансов — этот наиболее заметный элемент общей глобализации. Возможность мгновенного перемещения

финансовых потоков по планетарным электронным сетям кардинально изменили условия мирохозяйственной деятельности. В данное время ежедневные межбанковские операции составляют приблизительно 1,5 трлн. дол. в сравнении с 600 млрд. дол. в 1987 г. Это означает, что на одну неделю этот оборот обнаруживается равным ВВП США, а оборот месячный оборот — всему мировому продукту;

глобализацию накопления и инвестирования. Традиционными источниками накоплений являются сбережения домашних хозяйств, фонды накопления предприятий и государственные резервы. Банковская система, страховые компании, пенсионные и инвестиционные фонды мобилизуют эти средства и инвестируют их по разным направлениям;

глобализацию рабочей силы;

глобализацию науки и инноваций;

экологическую глобализацию;

глобализацию воспроизведенных процессов.

Глобализация мировой экономики связана с ее носителями. С точки зрения экономической глобализации их можно условно классифицировать в определенной иерархии:

международные финансовые организации;

международные экономические, торговые, продовольственные организации;

международные финансовые группы и фонды;

транснациональные (многонациональные) корпорации;

транснациональные банки;

региональные организации и союзы;

ведущие страны мира («большая семерка»).

Вступление Украины в ГАТТ/СОТ — это необходимый этап на пути интеграции нашего государства в мировую экономическую систему, в частности в ЕС, и есть закономерным шагом Украины в условиях объективного процесса глобализации мирового хозяйства.

Это выгодно для Украины и с той точки зрения, что любое из государств — участников этой организации имеет право на создание гарантий национальной экономической безопасности, охраны жизни, здоровья и имущества граждан, защиты окружающей среды.

Учитывая то, что до сих пор Украина не является членом ВТО, украинские экспортеры не пользуются всеми преимуществами, которые дает членство в ГАТТ/ВТО. Вместе с тем Украина имеет с подавляющим большинством государств соглашения о взаимном предоставлении РНБ в торговлю.